

Лекція 11

ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Економічний район - це географічно суцільна територіальна частина народного господарства країни, яка має спеціалізацію і міцні внутрішні економічні зв'язки

(П. М. Алампієв)

Питання для засвоєння теоретичних положень теми:

- 11.1. Сутність економічного району та об'єктивний характер його формування
- 11.2. Основні районоутворюючі фактори
- 11.3. Принципи і критерії виділення великих економічних районів, їх основні типи
- 11.4. Мережа економічних районів України та практичне значення економічного районування

- 11.1. Сутність економічного району та об'єктивний характер його формування

Усі країни світу характеризуються суттєвими територіальними відмінностями, зокрема, великою своєрідністю спеціалізації та структури виробництва, які обумовлені природними, економічними, соціальними, історичними умовами.

Відмінності в характері способу життя, функціонування та розвитку господарства в межах однієї країни обумовили проблему її розчленування, поділу, що дістала в науковій літературі назву районування. Районування є могутнім методом наукового аналізу і синтезу складних явищ і об'єктів, їх прогнозування, планування і управління ними; це складний процес просторового впорядкування інформації, вид географічної таксономізації (поряд з зонуванням і ареалоутворенням), що дозволяє глибше зрозуміти особливості розміщення досліджуваних явищ і об'єктів та їх територіальної організації. На цій об'єктивній основі розвивається внутрішньодержавний територіальний поділ праці та формуються своєрідні природно-господарські утворення, які характеризуються певною спеціалізацією - так звані економічні райони. Їх виділення, вивчення, прогнозування розвитку і лежить в основі економічного районування країни.

Районування - це об'єктивний процес формування і розвитку територій як інтегральних виробничо-територіальних систем (економічне районування) або суспільно-територіальних систем (соціально-економічне районування). В дійсності цей процес проходить незалежно від його пізнання. В районотворенні відбиваються об'єктивні та суб'єктивні чинники формування і розвитку економічних, соціальних та соціально-економічних районів. У найбільш узагальненому трактуванні районування - це загальнонауковий метод систематизації інформації у найрізноманітніших цілях. Виходячи з цього, економічне районування - це метод

систематизації інформації про територіальну організацію продуктивних сил та територіальні відмінності соціально-економічного життя країни. У той же час, згідно зі змістом цієї категорії, економічне районування - це процес поділу країни на економічні райони, які історично склалися у процесі розвитку і розміщення продуктивних сил, господарського освоєння території.

Кожен економічний район відзначається своїми суспільно- територіальними властивостями та повинен розвиватися згідно з індивідуальною стратегією розвитку продуктивних сил, яка б

виходила із загальнодержавних цілей та можливостей, і ресурсів відповідної території. Вивченням продуктивних сил економічних районів, обґрунтуванням стратегії їх соціально-економічного розвитку займається економічне районування, яке в цьому ракурсі виступає як наука - важлива складова в палітрі економічної науки. Економічне районування - найважливіша передумова дієвого регіонального програмування, проведення ефективної державної

регіональної політики.

Сам процес економічного районування являє собою доцільний, науково обґрунтований поділ країни на економічні райони.

Розробленням теорії економічних районів займалися усі провідні науковці європейських країн. Зокрема, ряд західноєвропейських авторів (Тюнєн, Рошер, Шефле, Вебер) приділяли увагу цьому питанню. На основі природно-історичних особливостей проводила роботу французька географічна школа (Л. Галуа, П. Відаль де ля Бляш, Л. Фебур, Ж. Брюн). Проводились такі роботи також у Німеччині, Італії, Бельгії. Щодо робіт російських авторів, то вони досить численні. Це роботи К. Арсенєва, М. Менделєєва, Фортунатова, Ріхтера, Віпера, Челінцева, Скворцова, Прасолова, Кніповича, Александрова. Щодо України, то над цим питанням працювали Тутковський, Лічков, Фомін. Методологічні основи економічного районування закладені у дослідженнях цілого ряду вчених-районологів, зокрема, у працях М.М. Колосовського, М.М. Баранського, П.М. Алампієва, Ю.Г. Саушкіна, А.М. Колотьєвського, І.В. Нікольського та інших. Плідно працювали в галузі економічного районування такі українські вчені, як О.Г. Діброва, К.Т. Воблий, М.М. Паламарчук, Ф.Д. Заставний, М.Д. Пістун, Д.І. Шаблій, А.Т. Ващенко, І.О. Горленко, Л.М. Корецький, С.С. Мохначук, В.А. Поповкін.

За визначенням П.М. Алампієва, економічний район - це географічно цілісна територіальна частина народного господарства країни, яка має свою виробничу спеціалізацію, міцні внутрішні економічні зв'язки і нерозривно пов'язана з суспільним територіальним поділом праці. Є і інші визначення економічного поняття економічного району. Спільними для них є такі ознаки: територіальна цілісність, спеціалізоване господарство, його

комплексність, тісні внутрішньорайонні і міжрайонні економічні зв'язки, особливість економіко-географічного положення.

В результаті глибоких наукових дискусій і розробок визначились загальноприйняті основи економічного районування. Виходячи з позицій діалектичного підходу до розвитку і РПС і об'єктивності процесів формування економічних районів, науково визначені районуотворюючі фактори, принципи і критерії виділення економічних районів та їх основні типи.

Виділяють два основних види економічного районування: загальне (або інтегральне) та галузеве.

Інтегральне районування відображає просторову взаємодію всіх компонентів суспільно-географічних комплексів на певній території. Це районування передбачає розчленування території як цілісного природничо-соціо-економічного явища. Загальне районування охоплює природу й усе народне господарство певної країни з усіма його галузями та зв'язками.

Галузеве економічне районування поділяє територію країни на окремі райони, виходячи з однієї певної ознаки - однієї галузі виробництва. Отже, галузевий район - це територія з підвищеною концентрацією виробництва, продукції чи послуг відповідної галузі, що характеризуються специфічними місцевими умовами, їх структурою, проблемами і перспективами розвитку, його територіальною організацією і положенням в системі міжгалузевого господарського комплексу. Це може бути промислове, водогосподарське районування та ін. Районування сільськогосподарського виробництва приймає до уваги лише сільське господарство, структуру сільськогосподарських угідь, спеціалізацію, типи сільськогосподарського виробництва. Галузеве районування є обов'язковою аналітичною передумовою встановлення меж інтегральних районів.

У концепції територіальної організації суспільства категорія економічний район - ключова. Він існує в об'єктивній дійсності та формується в ході розвитку продуктивних сил суспільного виробництва в цілому. Існує декілька визначень економічного району. У більшості з них підкреслюється його об'єктивна

сутність, цілісність, спільність спеціалізації. Найбільш вдалим є визначення класика регіональної економіки, академіка П.М. Алампієва. Очевидно тепер, коли пріоритетним у розвитку будь-якої країни, згідно з розробленим під егідою ООН Порядком денним на XXI століття, стає принцип соціо-економіко-екологічної збалансованості розвитку, визначення економічного району почне набувати нових рис. Але вже зараз можна відмітити, що в умовах ринкової економіки в західній літературі економічний район розглядається як система ринків, яка функціонує на основі територіального поділу праці під визначальною дією закону вартості.

11.2. Основні районоутворюючі фактори

При виділенні економічних районів враховують два основних принципи:

1. Економічний, що визначає, що кожний економічний район є спеціалізованою територіальною частиною єдиного народно-господарського комплексу країни з певним комплексом допоміжних і сервісних виробництв. Спеціалізацію району визначають лише ті галузі, в яких витрати праці і засобів на виробництво продукції та її транспортування до споживача порівняно з іншими районами будуть найменшими. Отже територіальна організація господарства у виділених районах повинна сприяти досягненню найвищого економічного ефекту в усьому народному господарстві країни і кожному економічному районі.

2. Адміністративний, що визначає єдність економічного районування і територіального політико-адміністративного устрою країни.

Природне середовище враховується в економічному районуванні, оскільки воно впливає на розвиток продуктивних сил при формуванні національних утворень, встановлення державних кордонів і політико-адміністративного устрою. Отже, можна вважати, що природне середовище впливає на економічне

районування опосередковано, через зазначені фактори. Транспорт теж впливає на економічне районування не безпосередньо, а через територіальний поділ праці.

Україна зараз складається з територій, які мають істотно відмінний історичний досвід, і в кожному випадку цей досвід є для нас величезною цінністю.

Економічні райони можна утворювати за однією ознакою чи за групою ознак. Утворення економічних районів за однією ознакою не складає труднощів. Коли ми хочемо констатувати географічне поширення будь-якої ознаки, ми користуємось статистичними даними, які для неї існують, і утворюємо райони за інтенсивністю її поширення. Коли ж ми переходимо до утворення районів за цілою групою ознак, особливо коли хочемо утворити загальногосподарські райони, наше завдання набагато ускладнюється. Питома вага кожної окремої ознаки і їх взаємні комбінації в різних місцевостях можуть бути дуже різноманітними. Завдання полягає в тому, щоб з різних можливих ознак вибрати найбільш характерні, які знаходяться між собою в певному зв'язку. З другого боку, вибір повинен бути проведений так, щоб районування привело до виділення на даній території невеликого числа районів. В іншому випадку конструкція буде надто складною і її буде важко охопити й засвоїти.

На формування економічних районів впливають різні фактори:

природні, економічні та історичні. Основними із них є економічні:

1. Першим і головним районотворюючим фактором у кожній країні є суспільний територіальний поділ праці, який є результатом просторового прояву дії економічного закону суспільного поділу праці. Територіальний поділ праці проявляється у господарській спеціалізації окремих частин території країни на різних видах виробничої діяльності відповідно до їх природних умов і наявних трудових та інших ресурсів. Його розвиток відкриває шлях до максимального, найбільш ефективного використання сприятливих для виробництва умов кожної території, вигідного географічного положення, значних запасів мінеральних (особливо паливно-енергетичних) ресурсів,

комбінування виробництв, що їх використовують, а також використання навичок і виробничого досвіду населення, які набуті ним протягом певного історичного періоду.

2. Другим важливим районоутворюючим фактором, який є похідним від першого (територіального поділу праці), є територіальні виробничі комплекси (ТБК).

Сукупність однорідних або тісно зв'язаних між собою різних елементарних техніко-економічних комплексів, розташованих на компактній території, утворює ТБК, який охоплює значну частину економічного району. Прикладом елементарних техніко- економічних комплексів можуть бути цукрові заводи з їх сировинними зонами і взаємопов'язаних з ним тваринництвом, яке використовує відходи цих виробництв та маслозаводи, розташовані в сільській місцевості. В межах одного великого економічного району може бути один, або декілька тісно пов'язаних ТБК.

3. До основних районоутворюючих факторів належать також і найбільші міста країни, великі регіональні і індустріальні центри із зонами економічного тяжіння до них периферійних територій. На Україні такими центрами є Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса, Львів, Київ.

4. До районоутворюючих факторів належать особливості економіко-географічного положення території району. Вони значною мірою впливають на формування спеціалізації його господарства. Так, наприклад, вихід Південного економічного району України до Чорного моря обумовив значний розвиток у його народногосподарському комплексі морського транспорту, суднобудування і судноремонту, риболовства і рибопереробної промисловості, портово-промислових центрів, курортно- туристичного комплексу.

5. Великий вплив на утворення економічного району мають природні умови і ресурси. Вони є основою розвитку і спеціалізації сільського господарства і промисловості, мають значний вплив на формування галузевої структури територіальних виробничих комплексів, на розвиток і розміщення енерго-водо-трудомістких

виробництв, а також на галузеву структуру сільського господарства (Закарпаття - виноградарство, садівництво).

6. До районоутворюючих факторів належать також основні форми територіальної організації виробництва - це промислові центри (не міста в означенні – запам'ятати), промислові вузли (зосереджені в одному місті, чи в близько розташованих містах і селищах міського типу), одноступеневі і багаступеневі промислові райони, районні і обласні АПК, які разом з транспортним комплексом та інфраструктурою об'єднуються в НГК економічного району.

7. Важливу роль у формуванні економічних районів відіграє транспорт. Наявність розвинутої транспортної мережі на певній території впливає на темпи формування економічного району, забезпечує йому здійснення широких міжрайонних економічних зв'язків, посилює формування економічного тяжіння периферійних територій до їхнього економічного ядра.

11.3. Принципи і критерії виділення великих економічних районів, їх основні типи

У науковій літературі обґрунтовується і використовується ряд критеріїв і принципів економічного районування. До основних із них належать такі:

1. Загальний (міжгалузевий) економічний район має бути великою економічно цільною територією, на якій є значні природні ресурси, необхідні для визначення його господарської спеціалізації і забезпечення сучасного і перспективного розвитку.

2. Розміри територій великих економічних районів повинні відповідати вимогам скорочення перевезення масових вантажів в межах району до економічно доцільних відстаней, а величини економічних потенціалів районів повинні бути близькими між собою.

3. Економічний район повинен являти собою виробничо- економічну територіальну єдність, яка створюється розвиненими внутрішніми виробничими зв'язками і мати спеціалізацію

господарства у масштабі країни.

4. На території інтегрованого економічного району повинен бути сформований достатньо потужний НГК, основу якого становлять територіально виробничі комплекси з такою галузевою структурою:

а) профілюючі галузі (галузі спеціалізації району в масштабі країни), які включають до свого складу кілька галузей промисловості і сільського господарства;

б) галузі які розвиваються як суміжні з галузями попередньої групи і забезпечують комбіновану переробку сировини, а також галузі, що обслуговують потреби галузей спеціалізації району (ремонт обладнання, виробництво будматеріалів тощо);

в) галузі, які забезпечують потреби населення району промисловими і продовольчими товарами, необхідними матеріалами.

5. При виділенні економічного району повинні враховуватися економіко-географічне положення території і його вплив на спеціалізацію та особливості РПС.

6. Врахування при виділенні економічного району принципу економічного тяжіння, тобто необхідності включення в його межі основної територіальної частини або і всієї зони формуючого впливу головного регіонального центру.

7. До складу великих економічних районів повинні повністю включатися території адміністративних областей, автономних республік без порушення їх меж.

М.І. Долішній, М.М. Паламарчук та О.М. Паламарчук виділяють наступні принципи соціально-економічного районування:

- змістовність соціально-економічного районування - соціально- економічний район є не статистично однорідною територією за якоюсь ознакою (дуже поширене уявлення), а соціально-економічною єдністю, цілісністю, спільністю життєдіяльності.

Як характерну рису району часто називають реально існуючу зв'язаність. У наш час ця ознака стає відносною. Дуже часто цілі підприємства працюють на довізній сировині, а вся їхня продукція вивозиться за межі регіону. Таким чином, зовнішня зв'язаність переважає внутрішню. В основі цього лежить використання дешевої

робочої сили та наявного устаткування. Тому інтуїтивне уявлення про те, що в межах району існують більш інтенсивні зв'язки, ніж поза ними, зараз певною мірою треба переглянути. З наведеного принципу випливає, що інтегральне соціально-економічне районування не можна здійснити тільки за допомогою узагальнення кількісних показників, тут обов'язково повинні бути і якісні неформальні моменти, структурне наповнення виділених таксонів.

- перспективний аналіз районування - визначається часова властивість мереж районування. За допомогою районування треба вирішувати і прогнозувати соціально-економічні завдання. Районування може реконструювати минуле, відбивати стан регіоналізації соціально-економічної диференціації.

Принцип висуває вимоги до показників, параметрів районування. Вони повинні мати часову стійкість, відбивати довготривалі процеси:

- проблемність районування - націленість його на вирішення соціально-економічних проблем у різних регіонах України. Разом з районуванням мають бути визначені і регіональні соціально-економічні проблеми.
- відповідність соціально-економічного районування і адміністративно-територіального устрою України.
- незбалансованість окреслених двох окреслених проблем веде до внутрішньої соціально-економічної розбалансованості.

Серед інших принципів соціально-економічного районування дослідники пропонують:

- 1) зміцнення територіальної єдності держави;
- 2) врахування історико-географічних особливостей українських земель, національно та етнічного складу населення;
- 3) посилення територіальної спеціалізації виробництва і можливості для комплексного та економічного і соціального розвитку території;
- 4) збереження єдності локальних систем розселення;
- 5) вибір найбільших центрів, які стануть ядрами районів.

О.І. Шаблій виділяє наступні ознаки районів, які певною мірою можна визнати принципами районування:

- 1) Тісний соціально-економічний, демографічний і культурний взаємозв'язок території району з головним ядром її найбільшим за кількістю населення містом.
- 2) Формування у великому регіоні такого просторового поєднання населення, соціальної, економічної та екологічної сфер, в якому на основі їх взаємозв'язаності, збалансованості взаємодоповнюваності створюються оптимальні умови для життєдіяльності суспільства.
- 3) Спеціалізація району в загальноукраїнському поділі та інтеграції праці.
- 4) Можливість здійснювати в межах району територіальне регулювання та координацію соціальних, економічних, демографічних процесів на субукраїнському рівні.

За М.Д. Пістуном, виділяються фактори районоутворення:

- рівень розвитку географічного поділу праці, господарська вигода від нього, характер внутрішніх і зовнішніх зв'язків та особливості їх територіальної локалізації;
- рівень розвитку матеріально-технічної бази і науково-технічної озброєності праці (основні виробничі фонди, транспортна мережа, будівельна база, регіональна технічна політика);
- наявність необхідних природних умов і ресурсів як матеріальної основи діяльності людини (рівень освоєності території);
- наявність трудових ресурсів з певними трудовими навичками, кваліфікацією праці, національними та етнічними особливостями;
- функціональні типи населених місць;
- рівень урбанізованості території;
- рівень розвитку соціальної інфраструктури, його територіальна локалізація;

- національні межі.

Конкретними критеріями процесу районування повинні бути:

- наявність вузлової проблеми як єдності природи, виробництва і волі людей;
- урахування районоформуючого значення міст як ядер господарських вузлів, центрів і пунктів;
- рівень сформованості та інтенсивності зв'язків;
- вплив історичних особливостей розвитку людської та природних характеристик території (заболоченість, залісненість, гористість тощо);
- рівень життя населення.

Науково обґрунтованим є об'єктивне існування двох типів економічних районів - галузевих і загальних або багатогалузевих (інтегральних).

Галузеве (спеціальне) економічне районування потрібне для вивчення особливостей розміщення і проблем розвитку окремих галузей виробництва. Цей тип економічних районів виникає під впливом закономірності територіальної концентрації підприємств окремої галузі народного господарства і пов'язаних з ними обслуговуючих виробництв. Їх територіальна локалізація залежить в основному від наявності на певній території необхідних природних передумов (грунтово-кліматичних і сировинних ресурсів), крупного споживача продукції, сприятливих транспортних зв'язків тощо. Так, наприклад, у сільському господарстві виділяються райони виробництва технічних і зернових культур, виноградарства і садівництва, а в промисловості - райони вугільної, металургійної, хімічної, легкої та інших галузей індустрії.

Галузеві економічні райони є складовою частиною загальних економічних районів. Галузеве районування посилює наукову обґрунтованість визначення території загальних економічних районів.

Загальне (інтегральне) економічне районування базується на регіональних народногосподарських комплексах, в основі яких знаходяться територіально-виробничі комплекси різного ступеня сформованості або їх складові частини.

Великі (макрорайони) економічні райони - це поділ території країни на найбільші територіальні частини, які об'єднують кілька адміністративних областей: у великих

економічних районах, крім галузей спеціалізації в масштабі держави, повинні розвиватись і інші основні галузі виробництва з метою більш повного використання місцевих ресурсів і зменшення обсягів завізної продукції з інших районів.

Середні (мезорайони) райони, як правило, є підрайонами великих економічних районів. Об'єктивною основою цього районування виступає територіальний поділ праці як в масштабах країни, так і в межах великих (інтегральних) економічних районів. Ці райони використовуються як для прогнозування рівня розвитку виробництва і невиробничої сфери та розробки державних програм галузевого розвитку, так і для управління господарською діяльністю.

Малі райони (мікрорайони) - це найнижчий ступінь інтегральних економічних районів. Вони органічно пов'язані з низовим адміністративно-господарським районуванням, їх територія відповідає території внутріобласних адмінрайонів. В цих районах основними галузями виробництва є рослинництво, тваринництво і місцева промисловість, переважно та що переробляє

сільськогосподарську продукцію. В межах цих районів можуть бути розташовані і підприємства міжрайонного значення, які впливають на формування обласних господарських комплексів.

У сучасних умовах об'єктом досліджень більшості науковців є інтегральне районування, актуальність якого зростає в умовах виокремлення регіональної економіки як науки. Для практичних потреб все актуальнішими стають дослідження територіальних систем на різних ієрархічних рівнях районоутворення: макро- мезо-, мікрорайонування.

Макрорайонування передбачає виокремлення у межах держави великих економічних районів, які виділяються спеціалізацією господарства, тобто відіграють домінуючу роль у загальнодержавному поділі праці. В державах, невеликих за розмірами території, макрорайонування не здійснюється.

Мезорайонування фактично відповідає адміністративно- територіальному поділу держави. Мезорайонами, як правило, вважаються адміністративні області.

Мікрорайонування здійснюється шляхом поділу адміністративних областей на окремі низові адміністративні райони. В окремих випадках у мікрорайон можуть бути об'єднані кілька низових адміністративних районів за певними чи іншими ознаками (гірські, курортні, гірничі, прикордонні і т. ін.).

Особливістю мезо- і мікрорайонів є наявність в них органів управління регіональним розвитком, а також місцеве самоврядування, розробка річних планів соціально-економічного розвитку, здійснення фінансування бюджетних видатків.

На рівні макрорайонів розробляється Генеральна схема розвитку продуктивних сил України і великих економічних районів, довготермінові прогнози розвитку і розміщення продуктивних сил, програми соціально-економічного розвитку районів, а також баланси: паливно-енергетичні, продовольчі тощо.

11.4. Мережа економічних районів України та практичне значення економічного районування

Завдання економічного районування полягає у виявленні на території країни науково обґрунтованих господарських комплексів. Сьогодні існуюча мережа економічних районів використовується для прогнозу розвитку й нового розміщення продуктивних сил, особливо, господарських комплексів районів. Серед існуючих методів районування більш ефективним є програмно-цільовий. Економічний ефект від його застосування полягає в досягненні високого рівня комплексності господарства, раціоналізації системи внутрішньо- та міжрайонних зв'язків, у повнішому використанні природних, матеріальних і трудових ресурсів. Науково-практичне значення економічного районування

- формування раціональної структури виробництва на основі системи районних виробничих комплексів.

Економічне районування України на державній організаційній основі, по суті, розпочалося з 1927 р. - Комісією Держплану Росії. Перша спроба виділення економічних районів на Україні була

невдалою. Уряд України не прийняв такого поділу, внаслідок якого територія її була поділена на два великих райони. Держплан СРСР виділив Україну як єдиний економічний район.

Тільки в післявоєнний період в Україні були визначені майже всі сучасні області, а також завершилось об'єднання території України з її західними землями і Кримом (19 лютого 1954 р.

Президія Верховної Ради СРСР ухвалила Указ “Про передачу Кримської області з складу РРФСР у склад УРСР”), розпочалась науково обґрунтована розробка мережі економічних районів. В 1952 році вченими в Україні було виділено 5 економічних районів (груп, областей):

- 1) Центральний (Київська, Чернігівська, Житомирська, Вінницька і Кам'янець-Подільська);
- 2) Південно-Східний (Сталінська, Ворошилоградська, Дніпропетровська, Запорізька);
- 3) Північно-Східний (Харківська, Полтавська, Сумська);
- 4) Південно-Західний (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська, Ізмаїльська);
- 5) Західний (Львівська, Дрогобицька, Станіславська, Тернопільська, Рівненська, Волинська, Чернівецька і Закарпатська).

Після розвалу СРСР, в умовах переходу України до ринкової економіки і самостійного економічного розвитку стара мережа великих економічних районів втратила своє призначення. Після здобуття Україною незалежності з'явилося багато нових пропозицій з нового економічного та соціально-економічного районування у проекті “Концепції державної регіональної економічної політики”. І хоча автори й називають свої схеми районування по-різному (економічне районування, природно-господарське районування, соціально-економічне районування), але розглядають райони як інтегральні соціально-економічні утворення.

Ф.Д. Заставний виділив в межах України шість мезорайонів (рисунок 3.1) у складі трьох макрорайонів - Східного, Західного та Південного.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Він уточнював межі мезорайонів відповідно з економічним принципом, враховуючи господарську однорідність територій, відмінності в господарській спільності груп адміністративних областей, відмінності за рівнем розвитку та профілем господарства, обсяг виробництва товарної продукції з розрахунку на одного жителя.

М.І. Долішній, М.М. Паламарчук та О.М. Паламарчук виділили

6 макрорайонів в межах України: Центральний, Донецький, Західний, Придніпровський, Причорноморський, Харківський. При опрацюванні схеми районування вчені спиралися на нерозривність економічних і соціальних процесів в різних районах.

На думку її авторів, саме такий розподіл території України на макроекономічні райони є необхідним для реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіонів, у тому числі для розробки моделі регіональної політики.

В.В. Садовський, розглядаючи світове господарство як об'єкт дослідження економічної географії, обґрунтовує власне поняття економічного району.

Під економічним районом він розуміє “певну відмежовану територію, на якій господарське життя в цілому, чи певна група господарських явищ зв'язана певною закономірністю”. Цікавою є класифікація економічних районів В.В. Садовського, яка не втратила свого науково-пізнавального

значення і у наш час. Він виділяв райони природно-історичні (точніше природні), економічні (господарські) і природно-господарські (мішані). У свою чергу, економічні райони можуть бути інтегральними (загальногосподарськими). Економічні райони також можуть бути за В.В. Садовським, генетичними і статичними.

Генетичними він називає ті, при будові яких беруться в основу ознаки, за допомогою яких можна охарактеризувати не лише сучасний стан господарства в районі, але також виявити характер і напрям господарської еволюції даного району. Статичні райони приймають наявний стан господарства як даний і намагаються знайти ті зв'язки і залежності, які визначають дану структуру району, не пов'язуючи цього з питанням про напрям його подальшого розвитку. В.В. Садовський зазначає, що конструювання економічних районів може здійснюватись для виконання двох завдань: воно може мати на увазі теоретично-пізнавальні цілі, тобто з'ясувати зв'язки і залежності в господарському житті даної країни, а може здійснюватись для практично-господарських цілей. У цьому випадку, як один з основних чинників, висувається та практична господарська мета, здійснення якої мається на увазі, і вона є визначальною у конструкції району.

В.А. Поповкін обґрунтував поділ України на п'ять макро- і дев'ять мезорайонів. Він враховує природні, економічні, соціально-демографічні та історико-етнічні умови і фактори, які так чи інакше впливають на територіальне районування. На його думку така мережа макро- і мезорайонів сприяла б регулюванню економічних пропорцій, вдосконаленню територіального поділу праці.

Група вчених НАН України (М.І. Долішній, М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук, Л.Т. Шевчук) виділяють 6 макрорайонів, спираючись на результати досліджень природи, населення й господарства України. Вони вважають що, така система районів сприятиме соціально-економічному розвитку регіонів, зокрема, розробленню моделі регіональної політики (таблиця 3.1).

У 1998 році, Кабінет Міністрів України, враховуючи необхідність державної регіональної економічної політики, вніс на розгляд до Верховної Ради проект Закону України "Про концепцію державної регіональної політики", в якому пропонується мережа економічних районів України в такому складі:

1. Донецький (Донецька і Луганська області);
2. Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька і Кіровоградська області);
3. Східний (Харківська, Полтавська і Сумська області);
4. Центральний (Київська і Черкаська області, м. Київ);
5. Поліський (Волинська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська області);
6. Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області);
7. Причорноморський (АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області, м. Севастополь);
8. Карпатський (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області).

Запропонований проект нової мережі економічних районів в цілому відповідає науковим критеріям економічного районування, тому був затверджений у запропонованому складі.

Велике прикладне значення економічного районування полягає в тому, що воно є основою формування і реалізації державної регіональної економічної політики, а також використовується в практиці територіального управління господарством, при виборі доцільних варіантів розміщення нових виробничих об'єктів та вдосконаленні територіальної структури господарства, обґрунтуванні перспектив розвитку територіально-виробничих комплексів. Економічне районування сприяє

підвищенню ефективності використання ресурсного, виробничого і науково-технічного потенціалу регіонів і всієї країни.

Таким чином, економічне районування є науковим методом територіальної організації народного господарства і водночас одним із засобів раціонального розміщення виробництва, вдосконалення його спеціалізації та піднесення соціально- економічного розвитку регіонів.

Отже, підвищення рівня спеціалізації веде до зниження рівня комплексного розвитку і навпаки.

Отримані за наведеними формулами показники дають лише загальне уявлення про спеціалізацію та комплексний розвиток економіки району. Більш точні й достовірні дані можна отримати, користуючись сучасними балансовими розрахунками стосовно всіх галузей матеріального виробництва та невиробничої сфери, методичними вказівками із застосування економіко-математичних методів та ЕОМ.